

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 12 juni 2018

Mål nr

B 4918-17

PARTER

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motpart

KC

SAKEN

Smitning från trafikolyckplats

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2017-09-27 i mål B 4429-17

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom endast på så sätt att KC döms för smitning från trafikolycksplats enligt 5 § första stycket lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att KC ska dömas även för smitning från trafikolycksplats.

KC har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. KC körde med bil in i en vägs skylt. Olyckan resulterade i skador på vägs skylten och bilen. Han lämnade bilen och sprang från platsen. Polis tillkallades av personer som befann sig i närheten och KC greps kort efter olyckan. Förundersökning inleddes samma dag.
2. KC åtalades för grovt rattfylleri (innefattande att han haft såväl alkohol som narkotika i blodet), olovlig körning (grovt brott), ringa narkotikabrott (bestående i bruk av sådan narkotika som hade påträffats i hans blod), och smitning från trafikolycksplats. Han erkände samtliga gärningar. Åtalet för smitning avsåg att KC, trots att han märkt sammanstötningen med trafikskylten och skadorna, hade avvikit från platsen utan att göra vad som krävdes med anledning av olyckan. Tingsrätten dömde KC för samtliga gärningar utom smitning. Tingsrätten ansåg att det inte var förenligt med skyddet mot självinkriminering i artikel 6 i Europakonventionen att döma KC för det

brottet. Påföljden bestämdes till fängelse i två månader. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut.

3. Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat åtalet på så vis att andra meningens i gärningsbeskrivningen fått följande lydelse.

Trots att KC märkte sammanstötningen och skadorna, lämnade han platsen utan att uppge namn och hemvist och har därigenom inte gjort vad som krävdes med anledning av olyckan.

Prejudikatfrågan och ramen för Högsta domstolens prövning

4. Frågan i Högsta domstolen är om åtalet mot KC för smitning innebär en kränkning av rätten att inte belasta sig själv enligt artikel 6 i Europakonventionen.

5. Högsta domstolens prövning är begränsad till den situationen att en förare av ett motorfordon, som haft del i en trafikolycka utan personskador och som kan misstänkas för trafikbrottslighet, avviker från olycksplatsen utan att uppge namn och hemvist.

Smitningsbrottet

6. Straffansvar för smitning inträder enligt 5 § första stycket lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott (trafikbrottslagen) för vägtrafikant, som med eller utan skuld har haft del i uppkomsten av trafikolycka. Enligt bestämmelsens första led inträder sådant ansvar, om trafikanten genom att avlägsna sig från olycksplatsen undandrar sig att i mån av förmåga medverka till de åtgärder vartill olyckan skäligen bör föranleda. I andra ledet stadgas straff för det fallet att vägtrafikanten undandrar sig att uppge namn och hemvist eller att lämna upplysningar om händelsen.

7. En åtgärd, som olyckan skäligen bör föranleda, har i tillämpningen av första ledet i vissa fall ansetts vara att lämna upplysning om namn och hemvist. Upplysningsplikten gäller så snart upplysningar behövs (se t.ex. NJA 1981 s. 1169).

8. Det främsta syftet med upplysningsplikten är att bereda möjlighet för den som orsakats skada i följd av en trafikolycka att kunna kräva ersättning av den som orsakat skadan (se NJA 1981 s. 1169, NJA 1990 s. 319 och NJA 1998 s. 423).

Rätten att inte belasta sig själv

Artikel 6 i Europakonventionen – rätten till en rättvis rättegång och oskuldspresumtionen

9. I rätten till en rättvis rättegång ingår att den som är anklagad för brott inte genom tvång ska behöva bidra till utredningen eller bevisningen genom att göra medgivanden eller tillhandahålla belastande material. Rätten till en rättvis rättegång är intimt förknippad med oskuldspresumtionen som innebär att var och en ska betraktas som oskyldig till dess hans eller hennes skuld lagligen har fastställts. Det är åklagaren som ska bevisa den tilltalades skuld. Den tilltalade har rätt att tiga ("the right to silence") och är inte skyldig att på något sätt underlätta åklagarens arbete – rätten att inte belasta sig själv ("the privilege against self-incrimination"). Syftet är att den som anklagats för brott ska skyddas mot otillbörliga påtryckningar från myndigheternas sida. (Jfr bl.a. NJA 2001 s. 563, NJA 2005 s. 407 och NJA 2011 s. 638 samt Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 5 uppl., 2015, s. 299 ff.)

Europeiska unionens stadga och oskuldspresumtionsdirektivet

10. Inom EU garanteras rätten till en rättvis rättegång och oskuldspresumtionen genom bl.a. artiklarna 47 och 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna samt Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 – det s.k. oskuldspresumtionsdirektivet. Enligt artikel 7 i direktivet ska misstänkta och tilltalade ha rätt att tåga med avseende på det brott som de misstänks eller åtalas för att ha begått och ska inte behöva vittna mot sig själva. Vid bedömningen av om det har skett en kränkning av dessa rättigheter bör Europadomstolens tolkning av rätten till en rättvis rättegång beaktas (beaktandesats 27).

11. I samband med genomförandet av direktivet uttalades i förarbetena sammanfattningsvis följande avseende tillämpningen av 5 § trafikbrottslagen. Straffstadgandet kan innebära att en person som har kört onycter och orsakat en trafikolycka blir skyldig att vid straffansvar lämna upplysningar om sig själv och händelsen. Paragrafen träffar dock alla situationer där en trafikolycka inträffat, oberoende av om något brott har begåtts i samband med olyckan. Straffstadgandet kan därför inte i sig anses strida mot artikel 7 i direktivet, även om rätten att tåga och rätten att inte belasta sig själv kan aktualiseras i vissa situationer. Rättigheternas genomslag är många gånger beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och rättstillämparen har därför en viktig roll i upprätthållandet av rättigheterna. (Se prop. 2017/18:58 s. 17 f.)

Europadomstolens praxis

12. Rätten att inte belasta sig själv föreligger när det finns en anklagelse om brott i den mening som avses i artikel 6 i Europakonventionen. Så är fallet när en behörig myndighet har underrättat den enskilde om anklagelsen om brott eller har vidtagit en åtgärd som gör att den enskildes situation väsentligen har påverkats av att det finns en misstanke mot henne eller honom. Rätten att inte

belasta sig själv kan emellertid föreligga redan innan någon är skäligen misstänkt. En sådan situation kan uppkomma när uppgifter som inhämtas från en enskild, innan ett straffrättsligt förfarande har inletts, senare används mot henne eller honom i det förfarandet. Det kan då vara oförenligt med artikel 6 att genom hot om straff eller vite tvinga fram uppgifter från den enskilde. En förutsättning är dock att det finns ett nära samband mellan uppgiftsskyldigheten och ett eventuellt straffrättsligt förfarande. Ett förfarande ska antingen ha inletts eller vara nära förestående. (Se t.ex. *Ibrahim and others v. the United Kingdom* [GC], nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, § 249, ECHR 2016; jfr även prop. 2017/18:58 s. 16 f. med där gjorda hänvisningar till Europadomstolens praxis.)

13. Om det föreligger en anklagelse om brott i den mening som avses i artikel 6 är nästa fråga om rätten att inte belasta sig själv har kränkts.

14. Att lämna belastande uppgifter om sig själv utgör i sig inte någon kränkning; det är endast om uppgifterna lämnats på grund av direkt påtryckning eller direkt tvång (eller vilseledande) som det kan vara fråga om ett konventionsbrott.

15. Rätten att inte belasta sig själv är dock inte absolut. Det är bara när framtvingandet inkräktar på själva kärnan av ("destroys the very essence of") rätten att inte belasta sig själv som det föreligger en kränkning. (Se t.ex. *Ibrahim and others*, §§ 267 och 269 samt *O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [GC], nos. 15809/02 and 25624/02, § 55, ECHR 2007-III.) För att avgöra huruvida tvånget inkräktar på själva kärnan i rättigheten utgår Europadomstolen från främst följande tre kriterier – graden och arten av det tvång som använts för att få fram uppgifterna, tillgången till rättsliga garantier

i nationell rätt samt hur de framtvungade uppgifterna används i det straffrättsliga förfarandet.

16. I målet *O'Halloran and Francis* prövade Europadomstolen rätten att inte belasta sig själv inom ramen för trafikrättslig lagstiftning. O'Halloran och Francis var enligt brittisk lag skyldiga att lämna uppgift om vem som hade framfört deras respektive bilar när dessa hade körts för fort och fotograferats av fartkameror. O'Halloran medgav att det var han som hade kört bilen och dömdes för hastighetsöverträdelse. Francis vägrade att lämna uppgift om vem som kört bilen och dömdes till böter för sin underlåtenhet att lämna de efterfrågade uppgifterna.

17. Vid en sammanvägd bedömning av alla omständigheter, innefattande att det var fråga om krav på begränsade uppgifter inom ramen för en trafikrättslig reglering, fann Europadomstolen att själva kärnan av rätten att tala och rätten att inte belasta sig själv inte hade kränkts (§ 62). I ett senare fall, med liknande omständigheter, tillämpade domstolen de ovan angivna tre kriterierna och kom till samma slutsats (se *Lückhof and Spanner v. Austria*, nos. 58452/00 and 61920/00, 10 January 2008).

Rätten att inte belasta sig själv i förhållande till 5 § första stycket första ledet trafikbrottslagen

18. Motorburen trafik är riskfylld och kan orsaka allvarliga person- och sakskador. För att det ska vara möjligt att på ett acceptabelt sätt begränsa riskerna krävs det omfattande och detaljerad lagstiftning om det ansvar och de skyldigheter som trafikanter har. Detta gäller i synnerhet förare av motor drivna fordon. Den som framför ett sådant fordon får därför anses ha accepterat det ansvar och de skyldigheter som trafiklagstiftningen föreskriver, bl.a. upplysningsplikten i 5 § första stycket första ledet trafikbrottslagen.

19. Vid en trafikolycka som bara innefattar sakskada och som inte ger anledning till en brottsutredning utan endast skadereglering, kan en förare av ett motorfordon som underlåter att fullgöra upplysningsplikten inte anses vara anklagad för brott i Europakonventionens mening. Rätten att inte belasta sig själv aktualiseras då inte. Så kan t.ex. vara fallet vid parkeringsskador.

20. För det fall omständigheterna vid trafikolyckan ger anledning att anta att föraren av ett motorfordon har begått trafikbrott, påverkas däremot förarens situation på ett så väsentligt sätt att han eller hon får anses vara anklagad för brott i Europakonventionens mening.

21. Frågan blir då om upplysningsplikten enligt 5 § första stycket första ledet trafikbrottslagen kan anses utgöra en kränkning av rätten att inte belasta sig själv.

22. Upplysningsplikten är direkt tvingande och gäller även i situationer då föraren kan ha gjort sig skyldig till trafikbrott. Tvånget får emellertid anses vara relativt lindrigt eftersom – även om fängelse ingår i straffskalan – normalpåföljden är böter. Den information tvånget avser är begränsad till endast namn och hemvist. Ansvaret enligt 5 § trafikbrottslagen är inte strikt; det krävs uppsåt för att fällas till ansvar för smitning.

23. När det gäller hur informationen senare kan användas bör det beaktas att det primära syftet med upplysningsplikten enligt 5 § första stycket första ledet trafikbrottslagen är att underlätta för den som lidit skada till följd av trafikolyckan att erhålla ersättning. Upplysningsplikten är med andra ord, till skillnad från situationen i *O'Halloran and Francis*, inte primärt knuten till något straffrättsligt förfarande. I rättsfallet *Ibrahim and others* (se § 269) betonade också Europadomstolen att avgörande för bedömningen av om tvånget i fråga inkräktar på själva kärnan av rätten att inte belasta sig själv, är på vilket sätt den framtvingade bevisningen används i det straffrättsliga för-

farandet. Vidare ligger det i sakens natur att för det fall en person misstänks för smitning så har det framkommit andra omständigheter, t.ex. vittnesuppgifter, som möjliggör ett åtal.

24. Sammanfattningsvis gäller således följande. Förare av ett motorfordon får anses ha accepterat det ansvar och de skyldigheter som är ett utflöde av att det är nödvändigt att reglera trafiken. Upplivningsplikten i 5 § första stycket första ledet trafikbrottslagen utgör en sådan skyldighet. Tvånget är av relativt lindrigt slag, avser mycket begränsad information och ansvaret är inte strikt. I de fall en förare av ett motorfordon kan misstänkas för trafikrelaterad brottslighet i samband med en trafikolycka kan därför – vid en samlad bedömning – upplivningsplikten inte anses inkräkta på själva kärnan av rätten att inte belasta sig själv. Det föreligger då inte någon kränkning av rätten till en rättvis rättegång.

Bedömningen i detta fall

25. KC uppmärksammade att han körde på och skadade en trafikskylt. Han avlägsnade sig från trafikolycksplatsen utan att uppge namn och hemvist och har därigenom inte gjort vad som krävdes med anledning av olyckan.

26. KC blev i princip omgående efter trafikolyckan misstänkt för flera trafikbrott. När smitningsbrottet fullbordades var han därför anklagad för brott i den mening som avses i artikel 6 i Europakonventionen.

27. Vid den tidpunkt upplivningsplikten skulle fullgöras kunde han misstänkas endast för trafikbrottslighet, även om bruket av narkotika utgör ett särskilt brott. Upplivningsplikten var begränsad till att han skulle uppge namn och hemvist och tvånget – ett bötesstraff – är av relativt lindrigt slag. För straffrättsligt ansvar krävs uppsåt. Åtalet mot KC för smitning utgör således inte en kränkning av hans rätt till en rättvis rättegång.

28. KC har erkänt gärningen och erkännandet stöds av utredningen i målet. Han ska därför dömas även för smitning, men det påverkar inte påföljden för den samlade brottsligheten.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Ingemar Persson, Svante O. Johansson, Lars Edlund och Stefan Johansson (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Anna Tikkanen